

Марко К. Паовица
Београд

УДК 821.163.41.09-31 Капор В.
DOI 10.46793/Uzdanica21.1.175P
Научна критика
Примљен: 10. новембар 2023.
Прихваћен: 8. децембар 2023.

ОПИРАЊЕ КОБИ И ПРОЛАЗНОСТИ

(Приказ лирске повести *Небо, иако дубоко* Весне Капор)

Првенствено жалостиво интонирана али такође, више него дискретно, проткана и фином литерарнометафизичком рефлексijом, лирска повест *Небо, иако дубоко* Весне Капор већ је у критици не само примећена него и овенчана једном од назначајнијих књижевних награда за прошлу издавачку сезону у нашој савременој књижевности. И то не било којом коју додељује, а каткад богме и удељује, трочлани или петочлани жири, већ оном, једином, коју проглашава критичарски парламент сачињен од преко шездесет читалачких депутата. Стога се пред овом књигом већ поставља питање депласираности белешке са свим захтевима кратког критичког жанра, па се ограничавам само на њен сажет формално-садржински опис и покушај елементарног тумачења у иницијално назначеном правцу.

Елем, Весна Капор у својој наглашено запаженој иако обимом невеликој књизи *Небо, иако дубоко* највећи део читалачке пажње везује за причу о краткој, наглој болести и непојамно изненадној смрти деветнаестогодишње девојке Таре Сенице, као и о шокантном непреболу њених родитеља због губитка кћери јединице. Причу о Тари, о њеном божански узвишеном лику, о њеном удесу у *цвећу младосји*, о патњи њених родитеља, о збуњености и неверици Тариног бившег момка, нараторкиног сина, о емпатији, на једној, и удивљењу саме нараторке, на другој страни, ту причу – развијену у најдужем, средишњем делу приповести – ауторка дочарава у полифонијском сазвучју назначених гласова, али сазвучју – како то, мада у другој причи, запажа Ана Гвозденовић – емоционално потпуно унисоном, сасвим сведеном на бол и тугу.

Та осећања налазе израз у форми својеврсне модерне тужбалице крајње лиризованог родитељског говора, подржаваног, али и подстицаног, из специфичне перспективе регулативним, суштински комплементарним гласом нараторке. Само што њен глас, за разлику од оних родитељских, усмено

исповедних, пратимо једино на папиру, као накнадни запис. Он је, у форми врло сложеног монолога, усмерен час на понашање Тарине мајке и време проведено са њом („Њено дрхтање ми разара срце. Грлим је, поново, друге утехе нема”), час интровертно оријентисан („Слама ме све ово. Мајка сам и приповедач. Не скривам се пред болом. Било би подло, издајнички”), а час панегиричко-елегијски, управо тужбалички, упућен самој Тари („Указала си се као име, као стрепња, као занос у очима и речима мога сина. Кад смо се први пут среле, треперила си... Питала сам те, јесу ли то сочива, или звезде у твојим очима?”). На једном другом месту, где јој Тарина мајка поверава доживљај излишности свога даљег присуства међу живима, нараторка јој узвраћа: „Требаш мени, да причамо ову причу”. Тај одговор је више од сваке утехе и носи јасан аутопоетички призив о смислу и сврси тужбалице у српском народном веровању и обичајној пракси. „Тужбалица је”, по увиду Војислава Ђурића, „жива реч која брани од заборав некадашње људе. Речи имају магично дејство; оне имају моћ да, продужујући успомену, обезбеде покојнику живот са оне стране гроба”. Иако можда нису начисто у погледу магичног дејства речи на човеков загробни живот, Тарини родитељи, опхрвани болом, затечени пред бесмислом и празнином свог даљег бивствовања, свакако верују у друштвену улогу речи и вредност човековог опстанка у неком колективном памћењу. Отуд и речи Тарине мајке: „док плачем, овде, док причам, док се сећам, она живи” – стоје у јасном значењском паралелизму с народним веровањем у магично дејство тужбалице а у потпуној подударности с потребом нараторке да са Тарином мајком „прича причу” о злом удесу њене кћери. Јер, и живот у причи представља вид бесмртности, разуме се, историјске, а не есхатолошке. Бар у духовном хоризонту модернитета, у којем је уметност претпостављена религији. Стога је и само причање приче о трагичном, злосрећном или уклетом јунаку и јунакињи вид самосвојног опирања њиховој злој судбини.

Но, пре него што развидимо очигледно духовно сродство између нараторке и главне јунакиње повести, као и специфичан начин мотивације догађаја у приповедању Весне Капор, поменимо, макар успутно, и оно што прво осваја пажњу читаоца и што му трајно остаје у слуху – изразито лирски, поетски тоналитет њеног прозног казивања. Са једне стране, на делу је самосвојна поетизација нашег неурбаног сензибилитета прожета нежношћу и топлином два болна родитељска гласа: очевог, уздржанијег и зато естетски ефектнијег; и мајчиног, далеко исцрпнијег, али са обележјем бољеживе сензитивности, поготову у бројним сладуњавим апострофима изгубљеној кћери. По свој прилици, то није ауторски превид, али није ни јасно о којој би стваралачкој интенцији могло да буде речи: о инсистирању на стварносној веродостојности мајчиног лика, или, пре, о скривеној алузивности на топос *именâ* у нашим средњовековним плачевима, молитвама и похвалама. Другу компоненту лирског тоналитета у приповедању Весне Капор чини

приврженост приповедном обрасцу Црњанског, запажена такорећи од њеног првог објављеног ретка; преданост, дакле, не само ритму и мелодији препознатљиве прозне фразе знаменитог писца, са интонацијском а не логичком интерпункцијом реченице, него и његовом иманентно метафизичком односу наговештаја и слутње према тематизованом свету, његовом доживљају бесконачности простора и неодређености ствари.

Као што то и сама наглашава, нараторку са Таром повезује видно духовно сродство и бар једно веома битно егзистенцијално искуство: „Ти и ја смо зимска деца. Било је неке дубоке повезаности, ту, међу нама”. Повезује их, посебно важно за Тарину судбину, искуство граничне ситуације у болести, у којем је нараторка, очигледно, имала више среће, али и прилику да се, било у бунилу или у атараксичном миру, читавим својим бићем надвири преко границе оностраног. Подсећање да су и она и Тара „зимска деца”, деца снега, белине и белог бескраја сугерише не само симболику чистоте него и знамен неке обречености вечном, макар и у виду неутаживе чежње. Најзад, њихово духовно сродство потврђује заједнички доживљај времена и постојања, како у метафизичком тако и у погледу свакодневице сопственог доба. Већ из пролошког фрагмента, Тарине беседе за час српског језика, види се колико главну јунакињу повести тишти неосетљивост савременог човека, притиснутог свакодневним *морањем*, за релативност и пролазност времена, за сопствено постојање у актуелном трену и у вечности, за присуство, бриге и потребе других. Ехо истог доживљаја времена одлеже и у епилогу, али сада из перспективе нараторке: „Морање и стицање угаони су камен наших дана. У сваком појединачно расту и осипају се светови, и живот јењава [...] Време се претаче: све сад припада нама који смо остали; све што би била ти, Тара.” У самој причи, међутим, за Тарину мајку време – како то, опет, види нараторка – постаје „тешка наплава празнине”, која „се испуњава само безбројним враћањем уназад”, и тако, „густо од силине заустављених часова, недодирнутих, пече и млади се”.

Сва та „безбројна враћања” родитељских гласова, а нарочито оног мајчиног, уз пратњу нараторке, у време проведено са Таром, то јест цео венац модерних прозних тужбалица, оживљава, до најситнијих детаља, лик изненада умрле девојке, њену животну причу и атмосферу породичног живота испуњеног срећом, љубављу и оптимизмом. Оно што чини пресудан и непоправљив узрок „преласка из среће у несрећу” (Аристотел) јесте Тарин одлазак са овог света, који носи све основне ознаке коби: загонетност, изненадност и неизбежност, тако да се мајка, сломљена болом, заправо реторски пита: „Како је то могло тако? Како? Обасјати нас таквом милошћу, Господе, па је одвести?”

Од више естетичких и поетичких питања која потенцијално отвара приповест *Небо, иако дубоко*, једно је свакако и то како ауторка мотивише кобни нестанак своје јунакиње. Весна Капор то чини на два процедурално и

каузалноконцепцијски прилично различита начина. Прво, отвореније и путем видно мистификацијског предсказања. Наиме, када Тара и њена мајка једног јутра, непосредно пре ћеркине болести, угледају читуљу на врати-ма наспрамног стана, мајку спопада осећај „како нешто невидљиво хуји, ту, креће се између затварања и отварања врата”, што се у њеном проживљавању понавља више пута, све док се то „нешто”, непознато и језовито, не усели и у њихову кућу олично у смртној болести њихове једине кћери. Други, прикривенији начин мотивације кобног Тариног краја, заснован безмало на митској подлози, тиче се њене биографије и *родитељској трећа* њених створитеља. Јер, ево, има и биографија које почињу раније од рођења њиховог јунака, односно јунакиње. На много места у приповести истицана је Тарина чаробна лепота, а нарочито, сваки пут притом, њене очи препуне звезда. Сасвим несвесна коби звезда у ћеркиним очима, Тарина мајка је, једнако несвесно, открива сећајући се околности њеног зачећа и часа њеног рођења. Ово прво се догађа „у бестежинском мрачном простору, исцртаном треском експлозија, звуцима смрти”, у једном кратком затишју ноћног бомбардовања потоњег Тариног родног града. Ево како се мајка тога присећа:

Те ноћи, волели смо се, запамтила сам, те ноћи; под мрклим небом, пронашла нас је звезда. Гледали смо, дуго, кроз отворен прозор, у тој страшној ноћи, млади, снажни, узаврели, и рекла сам, видиш, сваку таму обасја светлост. Желела сам девојчицу. Кад се родила, сунце моје, те очи, биле су од звезда, препознала сам, одмах.

Ту ноћ.

Ту.

Не знамо колико се дечијих, младићких, девојачких, супружничких, старачких душа „те страшне ноћи”, само у томе граду, винуло међу звезда.

Самој коби и човековој пролазности под звездама не можемо се одупрети. Али се можемо опирати, и *на многаја љета* одупрети, њиховом дејству и учинку. Разуме се, превођењем нечијег лика и судбине у причу која вишесртуко надилази његово земно трајање. А како се то најсрећније постиже сведочи ова дубоко надахнута лирскомедитативна повест Весне Капор.